

ÜMMÜ KÜLSÜM bint ALİ

dan evlendiği hanımı Esmâ bint Umey'sin Hz. Ebû Bekir'den olma kızı Ümmü Külsüm'dür; bu evlilik gerçekleşmiş olmakla birlikte Hz. Ali Ömer'in tehditleri karşısında buna izin vermek zorunda kalmıştır (Ali eş-Şehristânî, XIX/75-76 [1424], s. 109). Bu görüşler kendi içinde birtakım çelişkiler içermekte ve hiçbir Sünnî kaynakları tarafından doğrulanmamaktadır.

Sünnî kaynaklarına göre ise Ümmü Külsüm, Hz. Ömer onunla evlenmek istediğinde henüz bulûğ çağına ermemişti. Hz. Ali hem bu gerekçe ile hem de kızlarını kardeşi Ca'fer'in oğullarıyla evlendirmek istediğini söyleyerek başta bu evliliğe taraftar olmadı, ancak Hz. Ömer'in ısrarını sebebi kendi ifadesine göre Resûl-i Ekrem'le arasındaki akrabalık ilişkisini güçlendirme arzusudur. Sonunda Hz. Ömer Ümmü Külsüm'le evlendi, bu evlilikten Zeyd ve Rukıyye adlarında iki çocukları oldu. Zeyd annesiyle aynı gün vefat etti; Rukıyye ise İbrâhim b. Nuaym b. Abdullah en-Nehâm ile evlendi (Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, s. 349). Ümmü Külsüm, Hz. Ömer'in halkla kurduğu ilişkide ve hayır işlerinde onun yanında yer aldı. Öte yandan halife Ömer'in devlet malını korumadaki hassasiyeti evini daima ikinci planda düşünmesine sebep olduğundan Ümmü Külsüm'ün eşine zaman zaman sitem ettiği zikredilmiştir. Onun devlet başkanı eşi sıfatıyla Bizans kraliçesiyle hediyeleştiği ve bu hediyelerin beytül-mâle aktarıldığı da bilinmektedir.

Hz. Ömer'in vefatından sonra Ümmü Külsüm, Hz. Hasan ile Hüseyin'in varlıklı biriyle evlenmesi yönündeki tavsiyelerine rağmen babasının isteğiyle amcası Ca'fer'in oğlu Avn ile evlendi. Ca'fer'in şehâdeti üzerine onun çocuklarına sahip çıkan Hz. Ali Avn'a da yardımda bulundu. Ümmü Külsüm, Avn'ın ölümünün ardından onun kardeşi Muhammed ile, Muhammed'in vefatından sonra ise yine Ca'fer'in oğlu Abdullah'la evlendi, ancak bu evliliklerinden çocuğu olmadı. Bazı kaynaklarda Muhammed'den Besne adında bir kızının doğduğuna dair yer alan bilgi doğrulanmamıştır (Zehebî, III, 502). Ümmü Külsüm'ün Hz. Ömer'den sonra evlendiği kişiler Ca'fer ile Esmâ bint Umey'sin çocukları olduğundan onun ömrünün sonlarında, "Esmâ'dan utanıyorum; iki oğlu benimle evliyken öldü, şimdi üçüncüsünün de ölmesinden korkuyorum" dediği, ancak kendisinin Abdullah'tan önce vefat ettiği nakledilmiştir (İbn Hacer, IV, 492).

Ümmü Külsüm, Muâviye'nin hilâfetinin ilk yıllarında Benî Adî'den kavga eden bazı kişileri ayırmak isterken aldığı darbe sonucu yaralanıp ölen oğlu Zeyd ile aynı gün vefat etti ve cenaze namazları birlikte kılındı. Ümmü Külsüm'ün o günlerde hasta olduğu da zikredilmiştir. Hz. Hasan ile Hüseyin'in de katıldığı cenaze namazını Zeyd'in kardeşi ve Ümmü Külsüm'ün üvey oğlu Abdullah b. Ömer dört tekbirle kıldırmıştır. Bu namazdaki tekbir sayısı ve cenazelerin sıralanış şekli de Sünnî ve Şii kaynakları arasında ihtilâf konusudur. Cenaze namazının Medine Valisi Saîd b. Âs tarafından kıldırıldığı söylenmekle birlikte (a.g.e., a.y.) İbn Ömer'le ilgili rivayet daha meşhurdur. Ayrıca Medine Valisi Saîd b. Âs, Ümmü Külsüm'e dul kaldığı bir dönemde tâlip olmuş, hatta mehrini de ödemiş, ancak Hz. Hüseyin karşı çıktığı için bu evlilik gerçekleşmemiştir (Dîa, XXXV, 549). Ümmü Külsüm'ün aynı zamanda iyi bir hatip olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Hüseyin ile diğer akrabalarının Kerbelâ'da şehid edilmesinden sonra Kûfeliler'e hitaben yaptığı konuşma daha sonra dilden dile dolaşmıştır. Âyetlerle desteklediği bu konuşma onun aynı zamanda Kur'an'a olan vukufunu göstermektedir (Kehhâle, IV, 259).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, VIII, 463-465; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebûl Kureys* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 348-353; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 490-491; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1418/1997, V, 488-490; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 500-502; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 492-493; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, IV, 255-260; M. Hüseyin el-Hâirî, *Terâcimü a'lâmi'n-nisâ*, Beyrut 1407/1987, I, 300-304; Ali eş-Şehristânî, "Zevâcû Ümmi Külsüm, Kırâ'e fi nuşûsî zevâcî 'Ömer min Ümmi Külsüm bint 'Alî", *Türâşünâ*, XIX/75-76, Kum 1424, s. 108-157; XX/77-78 (1425), s. 129-214; Ayhan Tekineş, "Saîd b. Âs", *Dîa*, XXXV, 549.

☞ HURİYE MARTI

ÜMMÜ KÜLSÜM
bint EBÜ BEKİR

(أم كلثوم بنت أبي بكر)

(ö. 58/678'den sonra)

Kadm tâbiî.

Hz. Ebû Bekir'in en küçük kızıdır. Babasının vefatından (13/634) birkaç ay sonra Medine'de doğdu. Annesi Habîbe bint Hârice b. Ebû Züheyr'dir. Hz. Ebû Bekir ölüm döşeginde iken Hz. Âişe'ye miras konusunu açmış ve iki kız kardeşinden bahsetmişti. Hz. Âişe bir kız kardeşi bulunduğun-

nu, onun da Esmâ olduğunu söyleyip diğerinin kim olduğunu sormuş, bunun üzerine Hz. Ebû Bekir doğacak çocuğunun kız olacağını tahmin ettiğini söylemiş ve Âişe'ye onu gözetmesini vasiyet etmiştir (İbn Sa'd, III, 194). Kardeşi dünyaya geldiğinde kendisine Ümmü Külsüm ismini Hz. Âişe koymuştur.

Hz. Ömer, Ümmü Külsüm'ü himaye etmek amacıyla ona tâlip oldu ve onu Hz. Âişe'den istedi. Ancak Âişe, Amr b. Âs'ı veya Mugire b. Şu'be'yi Hz. Ömer'e göndererek Ümmü Külsüm'ün henüz küçük olduğunu, babasının evinde nazla büyütüldüğünü, Hz. Ömer'in ise sert bir mizacı bulunduğunu, bu evliliği hem Ömer hem de Ümmü Külsüm açısından uygun görmediğini bildirdi. Bunun üzerine Hz. Ömer teklifinden vazgeçti. Daha sonra Ümmü Külsüm, Talha b. Ubeydullah ile evlendi, bu evlilikten Zekerıyyâ, Yûsuf ve Âişe adlı çocukları dünyaya geldi. Bazı kaynaklarda çocukları arasında Mûsâ, Ya'kûb ve İsmâil adları da sayılmaktadır. Talha b. Ubeydullah, Cemel Savaşı'nda hayatını kaybedince (36/656) Ümmü Külsüm Abdurrahman b. Abdullah b. Ebû Rebîa el-Mahzûmî ile evlendi. Ondandır İbrâhim, Osman ve Mûsâ adlı çocukları doğdu. Bu eşinden kızları olduğu da söylenir. Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf'a sütanneliği yapan Ümmü Külsüm'ün Sâlim b. Abdullah b. Ömer'in de sütanesi olduğu rivayet edilir. Ümmü Külsüm'ün ölüm tarihi ve yeri hakkında bilgi bulunmamakla birlikte Hz. Âişe'nin vefatından (58/678) sonra Medine'de öldüğü kabul edilmektedir.

Talha b. Ubeydullah elindeki bir meblağı sadaka olarak bağışlamasını öneren Ümmü Külsüm'e, "Sen Muvaffak'ın kızı Muvaffak'ın" şeklinde hitap ederek memnuniyetini dile getirmiştir. Ümmü Külsüm tâbiî döneminin muhaddislerindedir. Hz. Âişe'nin terbiyesi altında yetişmiş, ondan ilim tahsil etmiş ve hadis rivayetinde bulunmuştur. Sika bir râvi olan Ümmü Külsüm'den hadis rivayet edenler arasında oğlu İbrâhim b. Abdurrahman, Câbir b. Abdullah el-Ensârî, Talha b. Yahyâ b. Talha, Mugire b. Hakîm es-San'ânî, Cübeyr b. Habîb ve Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr gibi isimler yer almaktadır. Rivayet ettiği hadisler Buhârî, Müslim, Tirmizî, İbn Mâce ve Nesâî'de yer almaktadır. İbn Mende ve Ebû Nuaym gibi bazı hadisçiler Ümmü Külsüm'ü sahâbî diye tanıtmışlarsa da onun Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra doğduğu bilindiğinden tâbiîden olduğunda şüphe yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 194; VIII, 462; İbn Küteyb, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 174, 233; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 426; IV, 199-200; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferid* (nşr. Abdülmecid et-Terhînî – Müfid M. Kumeyha), Beyrut 1403/1983, VII, 96-97; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 138, 147, 364; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 383; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ v.dğr.), Beyrut 1417/1996, VI, 575; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ'*, IV, 250-251; M. Hüseyin el-Hâirî, *Terâcimü a'lâmi'n-nisâ'*, Beyrut 1407/1987, I, 298; Ahmed Halîl Cum'a, *Nisâ' min 'aşri't-tâbi'in*, Beyrut 1412/1992, II, 9-19; Nusrettin Boilelli, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*, İstanbul 1998, s. 140, 142, 143; Muhammet Yılmaz, *İbn Hacer'in Hocaları Bağlamında Kadın Hadisçiler*, Ankara 2008, s. 22.

GÜLGÜN UYAR

ÜMMÜ KÜLSÜM bint UKBE

(أم كلثوم بنت عقبة)

Ümmü Külsüm bint Ukbe b. Ebî Muayt el-Ümeviyye (ö. 32/652'den sonra)

Kadın sahâbi.

Annesi ilk müslümanlardan Ervâ bint Kureyz'dir. Ervâ, Hz. Osman'ın da annesi olduğu için Ümmü Külsüm onunla anne bir kardeştir. Babası Mekkelî müşriklerin liderlerinden, müslümanlara yaptığı eziyetlerle tanınan Ukbe b. Ebû Muayt'tır. Ümmü Külsüm, Mekke'de hicretten önce Resûl-i Ekrem'e biat ettikten sonra ailesinin muhalefetine rağmen 7 yılında (628) Mekkeliler'le yapılan Hudeybiye Antlaşması'nın ardından bir gece Medine'ye doğru yaya olarak yola çıktı. Bu cesareti sebebiyle ailesi yanında bulunmadan hicret eden tek Kureyşli kadın ve Resûlullah'tan sonra ilk hicret eden hanım diye tanındı. Hicretinin ardından kardeşleri Velid ile Umâre onu Mekke'ye götürmek üzere Medine'ye geldilerse de Hz. Peygamber Ümmü Külsüm'ü onlara vermedi. Kardeşleri kendisini Hudeybiye Antlaşması'nda yer alan, Medine'ye sığınan Mekkeliler'in iade edileceği maddesine göre istemekteydi. Resûl-i Ekrem ise onlara kadınların antlaşma kapsamına girmediğini söyledi ve Ümmü Külsüm hakkında o sırada nâzil olan (İbn Sa'd, VIII, 230-231) Mümtehine süresinin 10 ve 11. âyetleri dolayısıyla samimiyetle hicret ettiği tesbit edilen mümin bir kadının kendilerine verilemeyeceğini bildirdi.

Ümmü Külsüm, Medine'ye yerleşince Resûlullah'ın âzâtı Zeyd b. Hârise ile evlendi. Bu evlilik Zeyd'in Mûte Savaşı'nda şehid düşmesine kadar devam etti. Üm-

mü Külsüm, eşinin vefatından sonra Zübeyr b. Avvâm'dan gelen evlenme teklifini kabul etti. Bu evlilikten Zeyneb adlı kızı dünyaya geldi. Fakat bu ikinci evliliği anlaşmazlık yüzünden boşanma ile sonuçlandı. Ardından Abdurrahman b. Avf ile evlendi. Bu evlilikten de tanınmış birer muhaddis olan İbrâhim ve Humejd doğdu. Abdurrahman b. Avf'ın vefatı üzerine (32/652) dördüncü evliliğini Amr b. Âs ile yaptıysa da evlendikten bir ay sonra vefat etti. Ümmü Külsüm'ün ölüm tarihi bilinmemekte, ancak Hz. Ali'nin halifeliği döneminde (656-661) öldüğü kaydedilmektedir.

Ümmü Külsüm'ün Resûl-i Ekrem'den rivayet ettiği on hadisin Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde bulunduğu kaydedilmiş, bu hadisler Nesâî'nin *es-Sünen*'i dışında *Kütüb-i Sitte*'de, ayrıca toplu halde Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'iyle (VI, 403-404) diğer hadis kitaplarında da yer almıştır. "İnsanların arasını düzeltmek amacıyla birinden ötekine uygun sözler taşıyıp hayırlı konuşan kimse yalancı sayılmaz" hadisini o rivayet etmiştir (Buhârî, "Şulh", 2; Müslim, "Birr", 101; Ebû Dâvûd, "Edeb", 50; Tirmizî, "Birr", 26). Kendisinden oğulları İbrâhim ve Humejd b. Abdurrahman ile Büsre bint Safvân rivayette bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 403-404; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 230-231; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 488-489; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, II, 276-277; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 491; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 477-478; Hazrecî, *Hulâşatü Tezhib*, s. 499; Abdurrahman Umeyre, *Nisâ' enzelallahü fihinne Kur'ânen*, Riyad 1403/1983, s. 209-217; Ahmed Halîl Cum'a, *Nisâ' min 'aşri'n-nübuve*, Dimaşk 1412/1992, II, 197-208.

HURİYE MARTI

ÜMMÜ MA'BED

(أم مبعيد)

Ümmü Ma'bed Âtike bint Hâlid el-Huzâiyye

Kadın sahâbi.

Huzâa kabilesinin Kâ'boğulları kolundandır. Ebû'l-Cevn (el-Cevn) diye anılan amcasının oğlu Temîm b. Abdülzâzâ b. Münkiz ile evlendi. Bazı kaynaklar kocasının adını Eksem b. Ebû'l-Cevn şeklinde kaydeder. Kocasıyla birlikte Mekke-Medine arasındaki Kudeyd köyünde yaşıyordu.

Onu meşhur eden hadise, Resûl-i Ekrem'in Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında sahil yolunu izleyerek Kudeyd köyü-

ne gelmesi ve Ümmü Ma'bed'in bu köyün kenarında bulunan çadırında mola vermesidir. Sonraları "Haymetü Ümmü Ma'bed" diye tanınacak olan bu yer Mekke'den yaklaşık 120 km. uzaklıktadır. Ümmü Ma'bed'in burada Hz. Peygamber'le karşılaşması olayı onun kardeşi Hubeys, kocası Ebû Ma'bed, Selîl el-Ensârî, Câbir b. Abdullah, Esmâ bint Ebû Bekir ve Ebû Bekir es-Siddîk tarafından nakledilen rivayetlerden öğrenilmektedir. Bu rivayetlere göre Ümmü Ma'bed cömert, becerikli ve dirayetli bir hanımdı; çadırının önünde oturur, gelen geçene yiyecek içecek ikram eder veya satardı. Resûl-i Ekrem ile arkadaşları Kudeyd'de mola verdiklerinde ondan et ve hurma satın almak istemiş, ancak Ümmü Ma'bed onlara kuraklık ve kıtlık yüzünden yanında et ve hurma bulunmadığını söylemişti. O sırada Resûlullah çadırın kenarında duran cılız bir koyunu (veya keçiyi) görünce onu sağlamak için Ümmü Ma'bed'den izin istemiş, o da koyunun sütünün olmadığını, ancak isterse sağabileceğini söylemiş, Resûl-i Ekrem besmele çekip dua ederek sağmaya başlayınca koyundan bol miktarda süt gelmiştir (rivayetler için bk. İbn Hibbân, s. 133-137; Ebû Nuaym el-İsfahânî, s. 282-285). Ümmü Ma'bed, Hz. Peygamber yola çıktıktan sonra çadıra gelen kocasına olanları anlattı. Ebû Ma'bed kendilerine uğrayan zatın Kureyş'in peşine düştüğü kişi olduğunu anladı ve eşinden onun özelliklerini anlatmasını istedi. Ümmü Ma'bed de Resûlullah'ın hilyesini veciz bir şekilde tavsif etti. Kaynaklarda Ebû Ma'bed'in bir yolunu bulduğu takdirde mutlaka bu zatın yanına gideceğini söylediği veya hemen arkasından giderek Resûlullah'a yetiştiği ve ona biat edip müslüman olarak geri döndüğü zikredilir (Halebî, II, 50). Hz. Peygamber'i takip eden Kureyşliler, Ümmü Ma'bed'e adam gönderip özelliklerini saydıkları kişinin yanına uğrayıp uğramadığını sordular. Ümmü Ma'bed'in ise yanına birinin geldiğini ve koyununu sağdığını söyleyerek onları başından savdığı veya Kureyşliler'in Resûlullah'a zarar vermelerinden endişe edip onları başka yere yönlendirdiği kaydedilir (a.g.e., II, 46).

Ümmü Ma'bed ile kocasının ve oğlunun bu olay üzerine Müslümanlığı kabul ettikleri ve zaman zaman koyunlarını satmak üzere Medine'ye gittikleri zikredilir. Vâkıdî, Ümmü Ma'bed'in Resûlullah'ı misafir ettiği sırada müslüman olduğu, diğer âlimlerse onun ve kocasının bir süre sonra İslâmiyet'i benimseyip hicret ettiği görüşün-